

ПСИХОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 159.9

Наталія Мельник

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ

У статті із соціально-психологічної точки зору висвітлюються соціально-психологічні чинники формування соціально-психологічної компетентності майбутніх фахівців гуманітарного профілю. Розглянуто їх вплив на формування комунікативної компетентності, на набуття ціннісних орієнтирів майбутнього фахівця гуманітарного профілю.

Ключові слова: соціально-психологічні чинники, цінності, соціалізація, молодіжна спільнота.

Social and psychological factors of future specialists of humanitarian sphere from social and psychological point of view are cleared out in the article. It is viewed the way the factors influence future specialists' of humanitarian sphere social and psychological competence formation.

Keywords: social and psychological factors, values, socialization, youth organization.

Актуальність дослідження. Підвищення вимог до якості професійної підготовки майбутніх фахівців гуманітарного профілю зумовлено, з одного боку, інтеграцією системи освіти України у світовий освітній простір на засадах, визначених Болонською та Копенгагенською деклараціями, з іншого, потребами сучасного ринку праці у фахівцях, особистісні якості яких відповідають загальнолюдським і національно-культурним цінностям у поєднанні з високим рівнем професійної компетентності. Молодіжна спільнота є тим особливим місцем, де індивід набуває здатності ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми в системі міжособистісних відносин. Майбутній фахівець гуманітарного профілю вдосконалює рівень спілкування, постійно включений у спільну діяльність. Звичайно, в молодіжній організації у її членів формується вміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях, правильно визначати особистісні особливості та емоційні стани інших людей, вміння вибирати адекватні способи спілкування з людьми і реалізовувати їх у процесі взаємодії, а також уміння поставити себе на місце іншого.

Аналіз останніх досліджень. Проблемам розвитку особистості та різним аспектам її соціалізації приділяють увагу і психологи, і педагоги (В. В. Москаленко, О. М. Васильченко, В. Т. Циба, Л. Е. Орбан – Лембрик, А. О. Реан, О. Г. Романовський) зокрема, соціалізації та становленню особистості сучасного студента, формуванні його соціально-психологічної компетентності (В. Г. Романова, Ф. Райс, Л. Г. Садакова, Є. С. Шильштейн, Д. В. Ярцев). Упродовж останнього десятиріччя широко обговорюється проблема зміни когнітивної орієнтації освіти на особистісно орієнтовану

(Н.Алексеева, Г.Балл, Д.Белухіна, В.Серікова, І.Якиманська) [1]. Важливим аспектом у дослідженнях психологів (Г. М. Аверянова, М. І. Боришевський, Н.М. Дембицька, С.Д. Максименко, В. В. Москаленко, Г. К. Радчук, М.С. Яницький) є саме ціннісний, формування ціннісних орієнтацій сучасного студента, враховуючи соціокультурний контекст, у якому розгортається зазначений процес. Аналіз праць О.А. Донченко, М.М. Слюсаревського, В. О. Татенко, Т.М. Титаренко дав змогу визначити показники ефективного розвитку особистості молодшої людини [2; 8; 9]. У працях Н. Цимбалюк постає проблема здатності молоді до повноцінного дозвілля, наповнення його національним змістом. А. Флієр у понятті культурна компетентність акцентує увагу на її соціальній складовій — це компетентність у ставленні до національних традицій, пануючої моралі, моральності, світогляду, цінностей, норм етикету, до актуальних зразків соціальної престижності. У роботах А. Ручки ґрунтовно, розкривається проблема інкультурації в умовах нинішнього українського суспільства, акцентується увага на тому, що молодь переважно засвоює цінності глобальної, а не національної культури.

Мета статті: проаналізувати, які саме соціально-психологічні та соціокультурні чинники формують соціально-психологічну компетентність фахівців гуманітарного профілю.

Виклад основних положень. Студент приходить до ВНЗ із вагомим багажем знань і умінь, системою очікувань і настанов щодо гуманітарної сфери діяльності, які сформовані протягом усього попереднього періоду життя під час взаємодії з освітньо-виховними інституціями. Навчання у ВНЗ, а крім того участь майбутнього фахівця гуманітарної сфери у молодіжних організаціях, допомагає реалізувати практичну підготовку студента, сформувати соціально-психологічну компетентність фахівця. У статті ми звернемо особливу увагу на те, які соціокультурні й соціально-психологічні чинники впливають на цей процес. Вони зумовлені вищою нервовою діяльністю, потребами, інтересами, мотивацією й мотивами, здатностями, індивідуально-психологічними характеристиками особистості, також умовами перебування в соціальному середовищі, соціальним досвідом індивіда. У молодіжній організації проходить процес ідентифікації її членів з іншими особистостями, а також лідерами цієї організації. Моральна атмосфера в молодіжній спільноті, цінності, відчуття обов'язку, усе те, що належить до соціокультурних чинників, значною мірою формують соціально-психологічну компетентність майбутніх фахівців гуманітарного профілю. Оскільки в сучасному суспільстві найбільш негативною тенденцією серед молоді є девальвація тих цінностей, без яких неможливе повноцінне функціонування багатьох суспільних інститутів і зокрема інституту освіти, молодіжна спільнота стала тим місцем, де студенти можуть зберегти ціннісні орієнтири. На цьому етапі закладається духовна основа життя: любов до життя і до людей, довіра до оточуючого світу, оптимізм щодо себе й інших, почуття обов'язку й відповідальності. Усе це є гуманістичною складовою структури особистості майбутнього фахівця гуманітарної сфери.

В умовах культурно-освітнього середовища молодіжної організації проходить адаптація, інтеграція та індивідуалізація особистості майбутнього фахівця гуманітарної сфери.

Належність до молодіжної спільноти відіграє надзвичайно важливу роль у становленні особистості майбутнього гуманітарія, оскільки збагачує когнітивну сферу студента професійними знаннями, вміннями й навичками, розвиває педагогічне мислення, формує модель професійної поведінки. Проте наївно вважати, що педагогічні впливи безпосередньо проектуються в особистості студента й через це відпадає необхідність цілеспрямовано працювати над її формуванням. Насправді, особистість розвивається лише тоді, коли відбуваються ті чи інші суттєві зрушення в її життєвому й професійному досвіді, що неминуче призводить до нового ставлення до себе й до навколишнього світу. Спосіб прояву цих зрушень і реагування на зміни визначається особливостями психіки студента, мотивами його поведінки та індивідуальними якостями. Майбутній фахівець гуманітарної сфери повинен володіти низкою морально-комунікативних якостей-це, зокрема гуманістична спрямованість; високий рівень загальної і психологічної культури; чесність і ясність у взаєминах із людьми. Через це набуває гостроти завдання підвищення рівня соціокультурної компетентності майбутніх фахівців гуманітарної сфери, формування їх соціально-психологічної компетентності, що може здійснюватися через їхню участь у молодіжній спільноті.

Оскільки ми досліджуємо формування соціально-психологічної компетентності в контексті молодіжної спільноти, потрібно дослідити як впливають на особистість фахівця гуманітарного профілю та формування в нього соціально—психологічної компетентності соціально-психологічні та соціокультурні чинники. Молодіжна спільнота є тим особливим місцем, де індивід набуває здатності ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми в системі міжособистісних відносин. Майбутній фахівець гуманітарного профілю вдосконалює рівень спілкування, постійно включений у спільну діяльність. Звичайно, в молодіжній організації в її членів формується вміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях, вміння правильно визначати особистісні особливості та емоційні стани інших людей, вміння вибирати адекватні способи спілкування з людьми й реалізовувати їх у процесі взаємодії, вміння поставити себе на місце іншого.

Перебуваючи постійно серед інших індивідів, і постійно набуваючи комунікативних навиків, фахівці отримують спеціальні знання про суспільство, культуру, політику і т. д. Людина починає краще орієнтуватись у різних ситуаціях, приймати правильні рішення і досягати поставлених цілей. Окрім того, О. Г. Малая, Н. Гарашкіна, стверджують, що становлення соціальної компетентності особистості неможливе поза формуванням її як фахівця-професіонала, де основою розвитку соціальної компетентності є теорія і практика безперервної освіти [6;5], чим фактично ставлять формування соціальної компетентності в залежність від формування професійної

компетентності й роблять соціально-психологічну компетентність складовою професійної.

Формування соціально-психологічної компетентності майбутніх фахівців гуманітарного профілю в контексті молодіжної спільноти відбувається, як ми згадували вище, під впливом соціально-психологічних й соціокультурних чинників. Такими чинниками є особистісні (суб'єктивні) індивідуально-психологічні якості, а саме: відповідальність за професійне становлення та результати навчання в поєднанні з позитивним ставленням до професії та прагненням до постійного самовдосконалення, спрямованість на досягнення успіхів в обраній професії; об'єктивна самооцінка з високим рівнем нормативності поведінки та культури спілкування; здатність до навчання, інтелектуальні вміння.

До зовнішніх детермінант формування соціально-психологічної компетентності майбутніх фахівців гуманітарного профілю відносяться: вдосконалення змісту та організації позанавчального процесу, забезпечення можливості для продуктивної практичної діяльності, сприятливий соціально-психологічний клімат, інновації в діяльності молодіжної спільноти, сучасне навчально-методичне та науково-психологічне забезпечення професійної підготовки.

Головним завданням навчальних закладів, зокрема, молодіжних організацій, є надання майбутнім фахівцям гуманітарного профілю системи знань, умінь та навичок, що гарантують виконання ними в майбутньому своїх функціональних обов'язків, а також забезпечення культурного й духовного розвитку особистості кожного студента, виховання молодих людей у дусі найкращих людських цінностей. Тому процеси навчання й виховання нероздільні, повинні бути послідовними й безперервними.

Формування соціально-психологічної компетентності майбутнього фахівця гуманітарного профілю є складним соціально детермінованим процесом його соціалізації в руслі парадигми індивідуального шляху розвитку, що базується на визначенні неповторності й унікальності життєвого шляху кожної особистості. Прогресивний чи регресивний напрям цього процесу в цілому можна оцінити в трьох головних сферах: ціннісно-мотиваційній (духовні цінності, ступінь орієнтації молодої людини на саморозвиток, розвиток мотивів самопізнання та саморозвитку); когнітивно-афективній (ступінь широти й диференціації життєвого простору, прийняття його як простору вільного пересування, когнітивна сфера, сформованість позитивного глобального самоствавленн). Серед чинників особистісного розвитку молоді виділяють: комунікативну компетентність працівників соціальних служб, комунікативна взаємодію з іншими людьми, соціально-психологічний клімат, самоактуалізацію, систему ставлень, прагнення до особистісного й духовного зростання, самоствердження, самосвідомість, самоідентичність, соціалізацію, рефлексію, саморегуляцію, подолання взаємозалежних зовнішніх та внутрішніх суперечностей.

Висновки: Виходячи з результатів проведеного аналізу, можна дійти висновків, що відбувається прагматизація свідомості молодого покоління, обмеження духовних джерел його життєдіяльності. Переважна більшість молодих людей має невисокий рівень культурних потреб, що реалізуються, як правило, в епізодичних і непослідовних зверненнях до культурних цінностей. Щодо рівня етнокультури молоді, то тут слід зазначити, що він характеризується більше емоційним сприйняттям свого рідного народу, ніж глибокими знаннями про його культурно-мистецькі здобутки. Тому в значній частині молоді можна констатувати низьку сформованість соціокультурної компетентності, що висуває необхідність обґрунтування й розробки конкретних соціально-педагогічних технологій, спрямованих на підвищення її рівня.

1. Балл Г. А. Концепция самоактуализации личности в гуманистической психологии. /Балл Г.А./– К., Донецк, 1993. – 32 с.
2. Бондарчук О. І. Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності: монографія / О.І. Бондарчук. – К. : Науковий світ, 2008. – 318 с.
3. Братечко С. Личностный рост и его критерии / С. Братечко, М. Миронова // Психологические проблемы самореализации личности / под ред. А.А. Крылова, Л. А. Корыстылевой. – СПб. : Изд.СПб. ун иверситета, 1997. – С. 76-93.
4. Бурлачук Л.Ф. Про критерії розвитку особистості / Л.Ф. Бурлачук, М. Келесі // Вісник Київського національного університету. – Серія: Соціологія. Психологія. Педагогіка. Вип. 2. – К., 1996. – С. 90-93.
5. Гарашкина Н. Диагностика профессиональной компетентности, /Гарашкина Н. //Социальная педагогика. – 2003. №4. С.82
6. Малая О.Г. Развитие социальной компетентности личности в условиях корпоративной культуры. – Автореф. дис.на соискание уч.степени канд. психол. наук. /Малая О.Г./– М., 2005. – 23 с. С.15
7. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія / Л.Е. Орбан-Лембрик. – К. : Либідь.– 2004. – 576 с.
8. Основи соціальної психології : навчальний посібник / О. А. Донченко, М.М. Слюсаревський, В.О. Татенко, Т.М. Титаренко, Н.В. Хазратова та ін. / За ред. М.М. Слюсаревського. – К.: Міленіум, 2008. – 495 с.
9. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т. М. Титаренко. – К. : Либідь, 2003. – 376 с.
10. Фурман А. А. Ціннісно-орієнтаційні чинники особистісного розвитку студентів-психологів / А. А. Фурман // Психологія і суспільство. – 2009. – № 3. – С. 148-158.

УДК: 316.6. 316.477

Lyubomyra Piletska

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE PERSONALITY'S PROFESSIONAL MOBILITY IN THE CONDITIONS OF A CRISIS

В статті розглянуто соціально-психологічні особливості професійної мобільності особистості в умовах кризи. Автором проаналізовано види особистісних криз та стратегій